

RECENSIES

te zien dat de hieruit voortkomende, uit de aard der zaak verschillende, concepties ter bestrijding van de crisis de functie van de (economische) wetenschap 'als het zoeken naar waarheid en het bestrijden van vooringenomenheid' aantasten (37). Fortuyn wijst vermanend naar de heden ten dage toegenomen prestatiemoraal, de accentuering van het recht van de werkende en naar de vorming van een nieuwe klassenmaatschappij bestaande uit kapitaalbezitters, ambtenaren en uitkeringstrekkers. Er zou daarentegen veel meer moeten worden toegewerkt naar een vermaatschappelijking van de produktie en naar een basisinkomen voor iedereen. Zelf relativeert hij gelukkig dit postulaat: immers, 'voor het zover is lijkt er nog een lange weg te gaan' (155). Daar kan de recensent het mee eens zijn afgezien van het feit of hij de subjectieve lading van de relativering zelf wel aanvaardt. Dit boek voegt zich als een waardevolle schakel in de langer wordende keten van studies over de economische geschiedenis van Nederland na de Tweede Wereldoorlog.

F.A.M. Messing

M.C. Brands, H. J.G. Beunders, H.H. Selier, *Denkend aan Duitsland. Een essay over moderne Duitse geschiedenis en enige hoofdstukken over de Nederlands-Duitse betrekkingen in de jaren zeventig* (Voorstudies en achtergronden V 36/1983 van de Wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid; 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1983, 224 blz., f25,—, ISBN 90 12 04272 0); H.J.G. Beunders, H.H. Selier, *Argwaan en profijt. Nederland en West-Duitsland 1945-1981* (Amsterdamse historische reeks 6; Amsterdam: Historisch seminarium van de Universiteit van Amsterdam, [1983], 202 blz., f32,50).

Toen de Wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid zijn in 1982 gepubliceerde studie *Onder invloed van Duitsland* voorbereidde, werden in dit verband verschillende onderzoeken uitgevoerd. Tot de resultaten daarvan behoorden ondermeer het essay van de Amsterdamse hoogleraar Maarten Brands en de verschillende hoofdstukken van zijn medewerkers Beunders en Selier. Aangezien niet alle artikelen, die Beunders en Selier in dit verband geschreven hadden, in de publikatie van de WRR waren terechtgekomen, hebben zij het geheel van hun studies tot een eigen boek gemaakt. Voor de bespreking betekent dit, dat weliswaar kort aangegeven zal worden welke artikelen dubbel zijn verschenen, alle artikelen echter als een geheel zullen worden bekeken zoals zij in *Argwaan en profijt* zijn terechtgekomen.

Voor de meeste lezers zal het geen verrassing zijn dat Brands' blik over de Nederlandse oostgrens vol wantrouwen is. Ook dit essay, tot nu toe de meest uitvoerige verkenning van de nieuwste Duitse geschiedenis van zijn hand, staat in het teken van dit wantrouwen. Weliswaar zegt ook Brands dat er geen 'onduitser', stabielere, westersere Duitsland' denkbaar is dan dat van 1949 (86), maar deze positieve waardering van de Bondsrepubliek staat veel te geïsoleerd om het beeld te bepalen. Uitgaande van de blijvende doorwerking van 'traditionele basispatronen', meent Brands juist in het Duitse geval 'onder het afbrokkelende asfalt' niets minder dan 'de oude karresporen' terug te kunnen vinden (7, 87).

Hierbij gaat hij zelfs zo ver met te suggereren dat de Bondsrepubliek de erfgenaam van 'het traditionele Duitse gevaar' is (12). 'Bonn's middenpositie' (9) is een voortzetting van de oude Duitse 'Mittellage' (67). Gezien de Bondsrepubliek voor Brands een 'anomalie' (24, 34) of 'slechts een half schip' (71) is en Duitse politieke leiders blijkbaar niet anders kunnen dan 'Sonderwege' te bewandelen en te veel hooi op hun vork te willen nemen, wat ligt er meer voor de hand dan dat Bonn door verlokkelijke 'Sonderangebote' uit Moskou

verleid zou kunnen worden? Waarschuwend wijst hij op de verschillen tussen Nederlandse en Duitse belangen en ziet dan ook voor Nederland geen andere rol weggelegd dan een op schadebeperking gerichte 'positie enigermate terzijde van de hoofdstroom van gebeurtenissen' (98).

Het zou een uitvoeriger betoog vergen dan hier mogelijk is om op de diverse standpunten van Brands nader in te gaan. Zijn beschouwing is bepaald door de in Westeuropa, echter om begrijpelijke historische redenen vaker in Frankrijk dan in Nederland, veelal aan te treffen Rapallo-angst. Dat betekent zeker niet dat Brands' beeld totaal onjuist hoeft te zijn - integendeel, juist de vermenging van juiste inschattingen, bijvoorbeeld over de toenemende verwijdering tussen Amerikaanse en Westduitse belangen in de jaren zeventig met eenzijdige historische parallellen en even eenzijdige toekomstverwachtingen maakt het specifieke karakter van zijn benadering uit. Of is het soms realistisch om te verwachten dat politici in Bonn 'tot het uiterste zullen gaan om een crisis in de verhouding met Moskou te voorkomen' (52)? Bonn is niet het Berlijn van voor de oorlog en ook in de jaren 1980 is zijn speelruimte uiterst beperkt.

Over de interne structuur van de Westduitse staat vindt de nieuwsgierige lezer weinig. Maar ook hier staat een enkele inschatting - nog altijd ziet Brands de Westduitse democratie als 'een kunstmatig geïnsemeneerd politiek systeem' dat na het verdwijnen van de zeer bijzondere omstandigheden tijdens het ontstaan ervan door de 'erosie van deze kunstmatige basis' bedreigd is (33) -, die op zijn minst gezegd opvallend is. Het gaat echter niet aan de indruk te wekken alsof de Bonnse republiek steeds van binnen uit in gevaar en naar buiten toe een gevaar is. Brands heeft ooit gesteld dat Nederlanders altijd behoefte aan een anti-land hebben - geldt dit het meest voor hem zelf? Zijn studie vormt een boeiend voorbeeld van de gefixeerde van een historicus op het Duitse verleden, maar zeker geen on verwrongen weergave van het Westduitse heden.

Van de elf hoofdstukken uit *Argwaan en profijt* staan er vier in de WRR-voorstudie afgedrukt: die van Beunders over de verhouding van de PvdA en SPD en over het Westduitse ontwikkelingsbeleid en die van Selier over Nederlandse en Westduitse vakbonden en over de kerkelijke vredesbeweging in beide landen. Beunders heeft daarnaast nog twee inleidende historische hoofdstukken en drie korte studies over Nederland en de Ostpolitiek, over het vraagstuk van vrede en veiligheid en over enkele concrete controverses zoals de verdeling van de Noordzeebodem, de regeling van de Dollard-kwestie en de problemen van het weggoederenvervoer geschreven. Van Seliers hand zijn dan nog twee hoofdstukken over de Westduits-Braziliaanse atoomovereenkomsten en de repercussies daarvan op Nederland (Urenco) en over de houding van links in West-Duitsland ten aanzien van de Duitse deling.

Deze opsomming zal voldoende zijn om de diversiteit van de behandelde thema's zichtbaar te maken. Niet alle opstellen hebben hetzelfde gewicht, en het zou zeker te ver voeren hier in detail op alle in te gaan. Ook de materiaalbasis ervan is zeer verschillend. In één geval is sprake van het gebruik van archiefmateriaal, namelijk bij het artikel over de PvdA en de SPD. De andere artikelen berusten op een grotere en kleinere keuze uit de literatuur en soms zelfs vooral op krantenartikelen. Houdt men dit in het oog, dan moge duidelijk zijn dat hier een informatief, zij het soms enigszins impressionistisch geheel is ontstaan. Het draagt er zeker toe bij de in Nederland nog altijd zeer gebrekkige informatie over de Bondsrepubliek en over de hedendaagse betrekkingen tussen Nederland en Duitsland aan te vullen. Men zal misschien bepaalde onderwerpen missen, zoals een vergelijking van de

RECENSIES

politieke systemen of van de politieke cultuur, maar de oorspronkelijke keuze kan nu niet meer ter discussie staan.

In het algemeen zijn de opstellen zakelijk van toon. Vooral waar het om de PvdA gaat, is dit echter op een opvallende manier niet het geval. Daarbij bevat het artikel over de betrekkingen van PvdA en SPD veel interessant materiaal omdat de PvdA-archieven ingekeken werden (die van de SPD daarentegen niet). Hier schuwt Beunders termen als 'morele agressie' en 'goedkope bekeringsdrift' niet (86). Dat hij ter bevestiging bij gelegenheid juist een zeer eenzijdige uitspraak van een CSU-afgevaardigde aanhaalt, maakt de zaak niet beter. Zo slaagt hij er helaas niet in de bestaande problemen in de toenmalige verhouding tussen beide partijen op een adequate wijze weer te geven.

Maar daarmee houdt het niet op. Dezelfde auteur citeert in zijn hoofdstuk over het ontwikkelingsbeleid enige keren uiterst eenzijdige opvattingen daarover uit de *Groene Amsterdammer* en *De Nieuwe Linie*, zich alleen in een enkel geval voorzichtig distantieërend. Onbewezen vermoedens uit deze hoek blijven zo onbestreden, de Westduitse politiek wordt er één van een nieuw imperialisme vol egoïsme. Wanneer echter de PvdA reden zag (en die was er in de jaren 1970 toch wel, ook al zal men het met vorm en inhoud van elke uitspraak niet hoeven eens te zijn) kritiek op het aanstellingsbeleid van de Westduitse overheid (Radikalenerlaß) uit te spreken, dan was dit volgens Beunders slechts ingegeven door achterdocht en bemoeizucht. Misschien toont dit bijzonder in het oog springende voorbeeld opnieuw aan hoe moeilijk het nog altijd is, tussen historische belastingen en actuele voorkeuren van politieke aard tot een consequent en nuchter beeld van de oosterbuur te komen.

J.C. Hess

Een eeuwfeest? Een verkenning ter gelegenheid van de laatste aflevering van deel honderd van de BMGN

J.C.H. BLOM

Deze aflevering van de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* (BMGN) completeert het honderdste deel van dit tijdschrift. Toch kan er niet zondermeer van een eeuwfeest worden gesproken. Er zijn evenzeer, en wellicht betere, argumenten aan te voeren om de *Bijdragen* nog slechts een zeventienjarige geschiedenis toe te dichten of om juist te spreken van een tot 1836 terug te voeren bestaan. Hoe kon N. Japikse anders al in 1936 een publicatie het licht doen zien onder de titel 'Honderd jaar Bijdragen'? Enige aandacht voor de 'genealogie' van de BMGN is derhalve op zijn plaats¹.

De BMGN, een tijdschrift met een nieuwe naam, ontstond in 1969 als gevolg van de fusie van de *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* (BGN) met de *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* (BMHG). Daarbij werd de nummering van de BMHG voortgezet. Vandaar thans *deel* 100 en niet *jaargang* 100. Beide periodieken waren op hun beurt voortzetting van organen, die wortels diep in de negentiende eeuw hadden. Zo ontstonden de BMHG in 1877 (deel 1, officieel gedateerd op dat jaar, verscheen feitelijk in 1878) uit de voordien al verschijnende *Kroniek* van het in 1845 opgerichte Historisch Genootschap en waren de BGN mede een vervolg op de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* (BVGO), in 1836 als zelfstandig historisch tijd-

1. De pretentie van het navolgende overzicht is gering. Het is gebaseerd op niet meer dan een 'uiterlijke' inspectie van de behandelde tijdschriften, op enkele 'voorberichten'/'ten geleides' en op een drietal artikelen, namelijk P.J. Blok, 'Feestrede bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Genootschap', afgedrukt in: *Verslag van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap gehouden ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Genootschap te Utrecht op 25 Mei 1920* (Amsterdam, 1920), N. Japikse, 'Honderd jaar Bijdragen', in: *Honderd jaar Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, opgericht in 1836 door Is. An. Nijhoff. Terugblik door Dr. N. Japikse en registers op de gedurende dien tijd verschenen deelen* ('s-Gravenhage, 1936) 1-12 en J.M. Romein, 'Geschiedenis', in: K.F. Proost en J.M. Romein, ed., *Geestelijk Nederland 1920-1940* (Amsterdam-Antwerpen, s.a. [1948]) II, 23-53. Archiefonderzoek noch raadpleging van nog levende betrokkenen heeft plaatsgevonden. Ook voor analyse van de inhoud der besproken periodieken was geen gelegenheid. Grote dank komt toe aan mw. C.J. Misset, kandidaat-assistente aan de Universiteit van Amsterdam, die het grootste deel van het materiaal verzamelde en van een ordening voorzag.